

Da Vinci-kódex Dublinban

Leonardo: The Codex Leicester

Reflections on Water and the Moon
1505–1508

Chester Beatty Library,
2007. június–augusztus

Tűlzás nélkül mondhatjuk, igazi könyves szenzációt kínált 2007 nyarán a Chester Beatty Könyvtár és Múzeum Leonardo da Vinci egyetlen, magánkézben lévő kéziratát mutatva be a nagyközönségnek a témakörhöz kapcsolódó egyéb könyvritkaságok társaságában. A téma pedig: a víz, illetve az égitestek, jelesül a Hold járása.

A *Leicester-kódex* Leonardo 1505 és 1508 közötti feljegyzéseit tartalmazza harminchat ívlapon, több mint háromszáz ábra, vázlat, rajz, diagramm, geometriai számítás társaságában, Leonardo legendás tükörrírásával.

A hihetetlenül jó állapotú fóliáns (ívrét hajtott kódex) megtekintését segíti, hogy kötését állagvédelmi okokból 1980-ban szétbontották, és lapjai ma egy klimatizált tárlóban tekinthetők meg, az oldalak növekvő rendjében, körüljárhatóan.

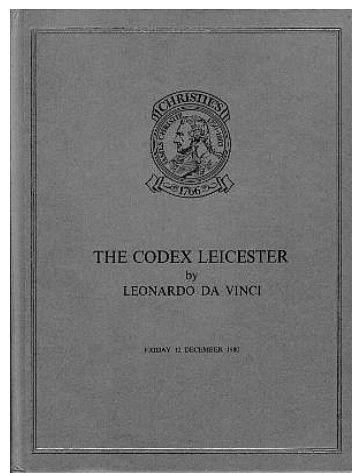
A vitrinekben található, az adott oldalakra vonatkozó magyarázatok a tartalom rövid összefoglalása mellett pontosan megjelölik a lapok helyét a tizenhét ívlapon (A, B oldal, recto, verso), ami fontos segítség.

A kézirat mérete háromszázszor négyszáznegyven milliméter, és bár nagyon védik a fénytől, a rajzos anyag mellett jól követhető Leonardo gyönygyírása is. Feljegyzéseit, balkezes lévén, egész természetességgel írta fordítottan (tükör által!), de tudjuk róla, hogy ezt az írásformát csak magának tartotta fenn, kiválóan írt, rajzolt és dolgozott jobb kézzel is.

A kódex nevét Leicester grófjától kapta, aki 1717-ben vásárolta meg a festő Giuseppe Ghezzitől, aki viszont tekintélyes mennyiségű aranyat áldozott rá. 1994-ben napjaink egyik leggazdagabb embere, Bill Gates vette meg, szándéka szerint azért, hogy közkinccsé tegye, hogy minél többen részesüljünk Leonardo kivételes zsenijének áldásaiból.

A kézirat a teremegyüttes központi részén van kiállítva, ezenkívül két hatalmas monitoron láthatja a látogató az éppen kivetített oldalakat, és a terem különböző részein elhelyezett számítógépek segítik a szövegek feldolgozását, megértését. Az első programrész a kódexkészítést mutatja be, megmagyarázva a fóliáns kialakítását, az ívlapok egymásba helyezésével. Kérésre (érintésre) a választott oldal teljes szövege is látható, felkínálva egyes részek kinagyításának lehetőségét, vagy a tükörrírás megfordítását, illetve a választott szövegrész angol nyelvű fordítását.

Leonardo sokrétű munkásságát, szerteágazó érdeklődését és művészi képességeit nagyszerűen megismerhetjük fennmaradt jegyzetfüzeteiből. Hűséges tanítványa (Francesco Melzi) jóvoltából jelentős kéziratok maradtak fenn, több mint hatezer oldal, ami valószínűleg a negyede lehet annak, amit Leonardo ténylegesen készített. Jegyzetfüzetei és munkanaplói dokumentálják kísérletezési technikáját, egyedi és nagyon következetes munkamódszerét, múlhatatlan érdeklődését, feltételezéseit, számításait és következtetéseit a

mikro- és makrovilág csodái iránt.

Mélyen és szenvedélyesen foglalkoztatták a természet jelenségei, a fizikai világ, az elemek mozgása és törvényszerűségei csakúgy, mint az égitestek és bolygók rendszere, ezek törvényszerűségei,

szabályba foglalhatóságuk. A Leicester Kódex annak állít emléket papíron, ahogyan Leonardo gondolkodik, mondja a tudománytörténész és filozófus, Martin Kemp professzor. Nem az volt ugyanis egyedülálló csupán, ahogyan kérdezett és ahogyan megközelítette a jelenségeket, hanem a rendszeresség, a módszeresség is, ahogyan vizsgálta a megfigyelései nyomán kapott eredményeket. Példamutató fegyellemmel végezte az adatgyűjtés munkáját, majd az analízist. A szintézis megfogalmazásához Szókratész dialógusainak mintáját követve mérlegel a papíron, érvel és vitatkozik önmagával.

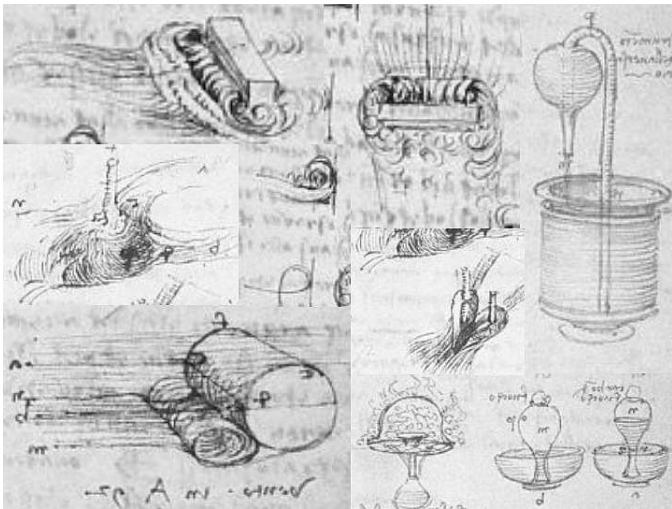
A világ jelenségei és az „emberi jelenség” a meghatódásig lenyűgözte. Nem csak ábrázol, mint a művészek általában, hanem tanulmányoz, például a víz munkáját, az emberi agy tevékenységét, a szem és az agy „dialógusát” az emberi viselkedés tükrében. A makro- és mikrovilág jelenségeinek párhuzama tudományfilozófiai felismerésekre vezette. Arisztotelész óta minden gondolkodó elme megjárja a maga útját a keresésben. Leonardo munkásságában éppen a módszeresség a legmeghatározóbb, az elkötelező, ahogyan a dolgok teljes megértésére, ezzel együtt ábrázolására és interpretálására törekedett. A jegyzeteiből (Leicester-kódex, Madridi Kódex, Atlanti Kódex, Értekezések a festészetről stb.) látjuk, ahogyan vitatkozik önmagával és érvel, ahogyan ellenőrzi számításait és premisszáit. Páratlan érdeklődéssel, türelemmel és módszerességgel kutatja a teremtett világ törvényszerűségeit. A Leicester-kódex feljegyzéseiben a természetes vizek mozgásától, valamint romboló, illetve építő munkájától kezdve képet kapunk arról, hogy milyen a Nap, a Hold és a Föld együttes mozgása, és lehetséges hatásuk az óceánokra, folyóvizekre, csapadékképződésre. Következésképpen megfigyeli és rögzíti mindazokat a fizikailag is leírható tulajdonságokat,

amelyek a vizekre jellemzőek. A hidraulika, az áramlástechnika, a vizek szabályozása és terelése szenvedélyesen érdekelte, és nem szűnt meg faggatni a „természet könyvét”.

Gazdag életútján elsősorban hadi és vízepítő mérnöknek, építőmesternek tekintette magát. Társadalmi pozícióját tekintve mindkét városban, Firenzében és Milánóban is a „vizek főmestere” volt, akit rendszeresen konzultáltak (pl. Machiavelli, amikor Cesare Borgia udvarában együtt dolgoztak) a folyók szabályozása, árvizek levezetése stb. tárgyában csakúgy, mint a hídépítésben, vízművek és vízi játékok készítésében. Kiválóan értett a csatornázáshoz, a vizek át- és eltereléséhez, vízi attrakciók és egyéb látványosságok készítéséhez. Nagyon büszke volt matematikai képzettségére, amit elsősorban önnön érdeklődésének és a nagyszerű ferences szerzetesnek, Luca Paciolinak köszönhetett. Imponáló mérnöki, technikai, geometriai és művészeti ismeretanyagát főleg önképzéssel szerezte.

Első mestere, Verocchio is igazi ezermester, reneszánsz egyéniség volt, festő, szobrász, építész és mérnök egy személyben. Leonardo sokat tanult tőle, és azoktól a gondolkodóktól, akiknek írott bölcsességét, könyveit egész életén át tanulmányozta, jegyzetelte, magyarázta és véleményezte. Mivel ifjúkorában nem részesült magasabb iskolai tanulmányokban, önképzése arra is lehetőséget adott, hogy képzelete szabadon bejárhassa a természet-csodáit. Tiszteletre méltó könyvtára volt, és önéből tanult meg például latinul is, Frontius kedvérért, akinek Kr. u. I. szá-

zadi könyve Róma város vízrendszeréről meghatározó jelentőségű volt számra.

Feljegyzéseiből egy igen sokoldalú, nagy műveltségű ember bontakozik ki, akinek ismeretei a hadmérnöki és vízepítő tudományoktól kezdődően, a hídépítésen keresztül, az égitestek járásán át, különböző gépek és mechanikus szerkezetek kialakításától az anatómiáig bezáróan rendszerezettek és logikusak voltak. Ezek mellett a „gyakorlati” ismeretek mellett különleges képességgel tudta megörökíteni a látottakat, a megtapasztaltat. MűvészkARRIERJÉT csak egyik élettevékenységének tekintette. A „hét szabad művészet” szinte mindegyikében alkotott maradandót. Nagyon sok minden érdekelte és foglalkoztatta. Valószínűleg ennek köszönhető, illetve ez a magyarázata annak, hogy viszonylag kevés befejezett munkája maradt ránk, összesen tizenhat festmény (összehasonlításként: Raffaello százhatvanat festett rövid élete alatt!), igaz, hogy mindegyik világhírű! Számos területen alkotott maradandót, például mint építész zseni az Amboise kastélyban. Első életrajzírója, a kortárs festő, Giorgio Vasari (1511–1574) „szeszélyességgel” vádolta, és azzal magyarázta, hogy oly sok a félbemaradt alkotás, csak vázlatokban megőrzött terv.

A Leicester-kódex egy öntörvényű, de nagyon logikus elme világmegismerési kísérletének, illetve ennek a tevékeny életnek a dokumentálása. Hivatkozásából a kiállítás szervezői szépen kibontották azt az asszociációs hálót, amelyet olvasmányjaiból szerzett. A kiállítás ettől válik teljessé, bemutatva azokat a forrásokat, amelyekkel dolgozott, a könyveket, amelyeket feltehetőleg ismert, vagy valamilyen formában hatással voltak gondolataira. Úgy rendezték el körülötte

a kéziratos és nyomtatott anyagot, hogy szinte körülöleli a kódexet, mintegy jelképesen benne „foglaltatik”.

A keleti gondolkodók művei közül olyanokat láthatunk itt, mint Abu'Ali Ibn Sina (Avicenna) orvosi enciklopédiája (1267, Siraz), Al-Zahrawi Sebészeti traktátusa a XIII. századból, asztronómiai munkák A-Birunitól, Euklidész arab fordítása, a Hold járásának tanulmányozásáról egy kopt kéziratot. A „nyugati” tudományt olyan fantasztikus munkák képviselik, mint Plinius Naturalis Historiája (1501), Albertus Magnus Magni Operája (1518), Aquinói Szent Tamás Opusculája (1498), Dürer egy párizsi kiadással. Itt van Agricola De Re Metallicája (1556), amely annyira lenyűgözte a Londonba látogató későbbi amerikai elnököt, Herbert Clark Hoovert, hogy feleségével együtt angolra fordította az „ásványtan atyjának” könyvét 1912-ben, és személyes ajándékként került ez a munka Chester Beattyhez. S akkor még csak néhányat soroltunk fel a negyvenhárom kéziratos, ősnyomtatvány és ritka könyv közül, annyit azért még kiemelve, mert Leonardónak kedves olvasmányai voltak, hogy egy tárlóban együtt látható Dante Isteni színjátékának 1472-es kiadása, Petrarca Opera Omnia: Carmen bucolico című műve 1503-ból és Nursinai Szent Benedeknek Az egészségről írott könyve 1475-ből.

A kiállított írásos anyag mellett rajzok, vázlatok is szerepelnek, nagyrészt a könyvtár saját anyagából, de kölcsönzött dokumentumokat sok jelentős gyűjtemény, így a Budapesti Szépművészeti Múzeum is (az Anghiari csatához készült tanulmányfej).

A kiállítás nemes szenzáció! Maga Leonardo is nagyon értett a hatáskeltéshez, ami nagyban hozzájárult népszerűségéhez kortársai között. Egyik méltatója egyenesen showmannek titulálja, és valóban, nagyszerű szellemi tűzijáték ez a felvonulás itt, most, Dublinban. Kívánni sem tudott volna méltóbbat a tudósító, aki fél évtized után búcsúzik hűségese olvasóitól, Leonardo szavaival: „dimmi semmai fu fatto chose”, azaz „ugyan van-e valami, ami valaha is befejeződött volna”...

Életünk és világunk a mozgás állapota, az örökös változásé.

Bobok Beáta